

ІНТЕГРАЛЬНА ЛЮДИНА ЯК НАДБАННЯ МЕГАПОЛІСУ

У статті розкривається інтегральна природа міста та людини мегаполісу через такі вияви інтегральності, як екзистування та трансцендентування, осягнення світу матеріальних об'єктів, драми міста, системи ЗМІ, семіотичної системи, комунікативного простору, натовпу, віртуальної мережі. Обґрунтовується метафора «людина-оркестр» та ідея «mise en abyme» (принцип матрьошки) для узагальненого позначення інтегрального взаємозв'язку людини і міста.

Ключові слова: інтегральність, мегаполіс, людина мегаполісу, лінія інтегральності, mise en abyme, людина-оркестр

Наша епоха демонструє низку соціальних процесів, що кардинально змінюють обличчя цивілізації та зумовлюють її розвиток на багато років уперед. Швидке вдосконалення високих технологій, міцне входження в повсякденне життя нових технічних засобів комунікації, і разом з тим – екологічна криза, економічні потрясіння, зазначена філософами світу криза антропологічна, котра характеризується складністю виживання людини в умовах, створених нею ж самою, – ознаки сьогодення. Не складно помітити, що все перераховане народжується й розгортається, перш за все, у великих містах, число яких неухильно зростає. Мегаполіси виступають як центри еволюційних й революційних змін в науці і культурі, як конгломерати матеріально-духовних проявів нашого часу. Не дивлячись на складність життя у великому місті, мільйони людей вже вросли в урбаністичний спосіб існування і не бажають жити інакше. Відомо, що в багатьох мегаполісах західного світу спостерігається так званий «ефект бубліку», коли центр міста після робочого дня порожніє, тому що більшість міських мешканців воліє поза роботою жити в більш екологічних умовах. Проте головні події життя, освіта й професійна реалізація, прилучення до культурних артефактів, до політики та економічних процесів відбуваються в місті. Можна сказати, що сутність сучасної людини міста вибудовується саме в мегаполісі. При цьому зазначимо, що мегаполіс – особливе місто, адже чисельна кількість його пропозицій, великий розмір території, наявність натовпу й щоденна сенсорна атака створюють непересічну реальність. Ми впевнені, що характер цієї реальності відрізняється від реальності малих міст і зумовлює розвиток специфічного типу особистості – людини мегаполісу, яка за деякими якісними ознаками – дійсно нова людина. Завдання даної статті – довести це. Актуальність такої задачі очевидна в контексті сказаного: адже саме мегаполіси визначають характер цивілізаційних процесів сьогодення та майбутнього.

В якості методологічного інструменту для розгляду людини мегаполісу використаємо інтегральний підхід, зокрема, ідею інтегрального міста.

Загальновідомо, що інтегральність сама по собі означає деяку цілісність, що складено з суми нескінченно малих взаємопов'язаних частин. Інтегральний підхід в наш час включає такі сфери, як інтегральна філософія, інтегральна психологія, інтегральна екологія, інтегральна політика, інтегральний бізнес, інтегральна духовність та інтегральне мистецтво. Відповідно інтегральний підхід до міста базується на розгляді міста як живої системи, що на раціональному рівні охоплює різноманітні інтелектуальні контексти. Докладно цю ідею було розроблено американською дослідницею Мерелін Хемілтон. У 2000 році запропонований нею термін «інтегральне місто» (англ. Integral City) міцно входить у теорію урбаністики [10]. Такому підходу передували праці інших вчених, які досліджували комплексний розвиток людини (Д. Бек, К. Грейвз, Е. Ласло, К. Уілбер), теорію живих систем (Д. Міллер), теорію екологічної сталості (М. Вакернагел, У. Рис), модель життєстійкості (К. Холлінг), біосоціоеволюційну динаміку (Г. Блум, Д. Даймонд, Е. Сатурис, С. Уелс, Б. Хаббард). Завдяки цьому з'явилися поняття «інтегральне метакартування цінностей», «мешворк колективного інтелекту», «еволюційний інтегральний підхід», що відображають багатоаспектність феномену міста, затверджують необхідність сполучення одразу декількох методологічних призм для вивчення мегаполісу з точки зору інтелектуального аналізу. Інтегральний підхід за Хемілтон враховує п'ять констеляцій інтелекту: екологічно-емерджентний контекст, контекст індивідуального у внутрішньому та зовнішньому вимірах, колективний контекст (культурний і структурний), стратегічний (з точки зору мешворкінгу та навігації), еволюційний контекст (розгляд міста як людського вулика) [10].

Проте в запропонованому підході, на наш погляд, відображено, так би мовити, «горизонтальну» площину інтегральності. Залишається поза увагою «вертикальний» вимір – трансцендентний. Адже ми живемо не тільки серед речей та соціальних комунікацій в системі навігацій людського вулика. Людина як духовно-душевна істота має здібність до виходу за свої межі у процесі переживання буття, вона екзистує в місті, виживаючи, переживаючи або вживаючись у місто, порівнюючи свої здобутки з відчуттям ідеального. Доречно пригадати сакральний підтекст ідеї міста як відповідності «граду земного» «граду небесному». Устремління вгору, бажання досягнути найвищі змісти буття притаманне будь-якій особистості, яка виходить за межі буденності, де б вона, до речі, не мешкала – у великому місті, в малому чи в сільській місцевості. Тому ми б додали до поняття інтегральності ще один контекст: ідеальне і сакральне, екзистенціальне і трансцендентне як вияви духовного життя людини. В даному аспекті варто зупинитися на деяких наукових концептах, котрі апелюють саме до «вертикального» зрізу інтегральності буття.

Американський філософ Кен Уілбер у своїй теорії «AQAL» (буквальний переклад аббревіатури «AQAL» – «усі квадранти, усі рівні») запропонував універсальний підхід до вивчення Всесвіту від мікро- до

макроявищ. [7]. Автор обробив понад 200 загальноприйнятих ієрархій і систем з різноманітних сфер діяльності людини задля створення моделі типових категорій, котрі необхідно враховувати для цілісного розгляду індивідуального та суспільного буття. На особливу увагу заслуговує в цій класифікації ідея «чотирьох визначень духовності»: духовність як найвищий розвиток людини в усіх її можливих множинних здібностях (intelligence), духовність як така в якості окремої риси особистості, духовність як особливий піковий стан переживання буття і духовність як гуманне ставлення до людей і природи [7]. Уїлбер радить у розгляді феномену духовності об'єднувати всі ці значення, наголошуючи при цьому, який саме мається на увазі в кожному конкретному випадку. Цей підхід, що відображає принцип холістичної філософії, ми вважаємо цілком доречним у розгляді буття людини мегаполісу. Адже місто є деяким зібраним цілим для людини, окреме місце помешкання в місті також становить певну цілісність, і сама людська особистість збирає свій потенціал у цілісність душі, духа й тіла. Щодо людини Уїлбер пропонує враховувати глибинний вимір особистості (interior) та поверхневий (exterior) як сполучення індивідуального і колективного, матеріального тіла та тілесних відчуттів, емоцій думок [6].

Підводячи теоретико-методологічну базу під концепт інтегральної людини, вважаємо за необхідне звернутися ще до деяких теорій, котрі мають пряме відношення до понять інтегральності. Ж. Марітен у своїй книзі «Інтегральний гуманізм», поділяючи пафос антропології М. Шелера та шукаючи діалог церкви і сучасної культури, сполучення релігії та цивілізації, намагається поєднати християнство і гуманізм в деяку інтегральну цілісність, обґрунтовує можливість плюралістичної системи суспільних об'єднань, де співпрацюють люди різного соціального статусу та конфесійної приналежності. Гуманний розвиток цивілізації за Марітенем повинен подолати відхід людини від Бога через поновлення трансцендентних підвалин людського існування [4, 53]. В цій теорії ми вбачаємо перегукування із видатним принципом Макса Шелера – *Ordo amoris*, згідно з яким світовий порядок являє собою ієрархію цінностей у сходження любові від індивідуального до божественного [8]. Та чи не є місто найкращим втіленням плюралістичних систем людських об'єднань, в якому найбільш духовно розвинуті люди завжди прагнуть втілення *ordo amoris*?

Кажучи про історію понять інтегральності, є сенс зупинитися й на концепті інтегральної йоги. Згідно з ідеями Шрі Ауробіндо сходження людини до Духу має на меті трансформацію усієї людської природи через привнесення світла та свідомості в Матерію. Себто, матеріальний світ тлумачиться не як помилка, яку душа повинна відкинути, а як необхідний еволюційний рівень людини, що й робить можливим розвиток духу. Отже, людина являє собою інтегральну цілісність у єдності матеріальної та духовної складових [9].

Отже, на сьогоднішній день існують історично складені теорії інтегральності й, зокрема, – теорія інтегрального міста. При цьому, на наш

погляд, у наведених дослідженнях бракує інтегральної моделі *взаємозв'язку* (курсив наш) мегаполісу і людини. Якщо мегаполіс має інтегральну природу, логічно припустити, що й укорінена в життя мегаполісу людина також відзначатиметься характеристикою інтегральності. Розглянемо це докладніше.

Мале місто, а тим більш село – зберігачі традицій. В їхньому просторі наявні класичні ознаки автономного поселення людей: центральна площа або місце для зібрань, храм, ринок, історична пам'ятка міських воріт чи замків, укріплень. Люди знаходяться ближче до природи, переважно знайомі між собою, порядок життя досить сталий, соціальні ролі визначено, як і професійні напрями діяльності та хобі. Можна говорити про особистісну екзистенціальну моноорієнтацію мешканця села і малого міста, де панує заданість, певний фатум, традиційність, ритуальність, зберігається почуття роду. Темпоритм малих поселень в цілому незмінний, і не дивлячись на усеїдне проникнення телебачення та Інтернету, мешканці малих поселень, на наш погляд, мають «набір реальностей», що обмежується рамками і звичаями їхнього поселення. На противагу цьому мегаполіс демонструє сенсорну різноманітність, безмежність пропозицій і можливостей. Очевидно, що міграція в мегаполіси пов'язана не тільки з бажанням знайти достойну роботу, а й з відчуттям загальної свободи вибору.

Мегаполіс кожному надає шанс знайти своє місце в місті, таїть можливість або ілюзію причетності до усіх, а також й можливість усамітнення, автономії, створює як дисциплінарні рамки, так і обставини виходу з них аж до асоціальних проявів. Велике місто – це панорама видовищ, непередбаченість, постійний виклик різноманітностям та каталізатор бажань. Окремо зазначимо наявність постійної сексуальної провокації в міському оточенні та в образах рекламної продукції, нав'язливу пропозицію споживання тих чи інших товарів, і стане зрозумілим, що й тілесна природа людини в умовах міста переживає ситуацію виклику. Вкрай розгалужена система комунікацій, постійна присутність різних видів масової інформації, перформенсів маніпулятивного впливу і пропаганди, рух натовпу, який здатен швидко трансформуватися як у публіку, так і у стихійне сполучення зівак, – усе це розміщує людину в атмосфері живої мозаїчної структури. Складання «пазлів» мегаполісу в картинку, впорядкування свого буття, самоконтроль заради вписування в загальний темпоритм – щоденна екзистенціальна справа міського мешканця.

Інтегральна природа міста, на наш погляд, може бути піддана дедукції заради усвідомлення складових інтегральності. Спробуємо визначити ці складові.

На лінії матеріальних об'єктів для функціонування людина має систему помешкань: дім, двір, район, місце роботи, місця дозвілля, місця споживання, місця зустрічей, місця виявлення пасіонарності тощо. Серед вказаних місць деякі можуть бути найбільш екзистенційно значущими, улюбленими. Робота може стати «другим домом», певна кав'ярня – місцем спілкування

завсідників, якийсь парк – звичним місцем прогулянок, театр або виставкова зала – місцем прилучення до прекрасного. Так об'єкти простору олюднюються, наповнюються душевністю.

Іншою лінією інтегральності людини і мегаполісу є напрям комунікацій. Це – внутрішній діалог-авторефлексія, спілкування в родинному колі, ділове спілкування, конвенційне спілкування в різноманітних мікросоціумах міста. Присутня й трансцендентна комунікація через сакральні тексти, котрі продукує людина, наприклад, в молитвах, зверненнях до вищих сил зокрема у стінах храмів. Велике місто породжує згорнутий потенціал безмежних комунікацій: адже будь-хто з натовпу перехожих потенційно може стати співрозмовником. Метафізичним співрозмовником є й саме місто. Людина парадоксально об'єктивує й водночас суб'єктивує місто. Живучі у структурі самого міста, міський мешканець зазвичай каже «піти в місто», «поїхати в місто». Дещо подібне відзначав Зіммель, розглядаючи місто як автономний артефакт, начебто не залежний від реальності, що виник за власною волею типу кантівського «Ding an sich», сутнісного об'єкту, не залежного від сприймаючого суб'єкта [3]. Себто, об'єкт міста наче відсторонений від самої людини. При цьому на рівні пересічного мовлення ми зустрічаємо вирази іншого гатунку: «місто прокидається», «місто радіє», «місто сумує» й т.п., що антропоморфно відображає динаміку міста вже як суб'єкта – по аналогії з проявами людського життя.

Кажучи про комунікативний простір міста, необхідно також враховувати наявність розгалужених засобів масової комунікації в мегаполісі. Безліч каналів телебачення, радіо, чисельні журнали, газети, рекламні листівки й плакати, бігборди, вітрини торгових центрів, інтернет-повідомлення, оголошення, навіть міські графіті – все це створює особливу комунікативну реальність, яка атакує кожного залученого в це коло. Інформаційна атака, атмосфера шуму, постійний інформаційний спам спонукають людину міста до певної екології мислення, відбірковості у сприйнятті та переробці інформації.

Окремо скажемо про такий просторово-комунікативний феномен буття в місті, як натовп. З одного боку, близька щільна співприсутність тисяч чужих людей викликає відчуженість й компенсаторну агресію. З іншого боку, заради фізичного й психологічного виживання людина міста прилаштовується до таких умов. Вона привчається до толерантної поведінки і пересування в натовпі, до терпимості в чергах і пробках, до розстановки пріоритетів в оточенні людей різного «калібру» та статусу. Недарма сьогодні говорять про «розумний натовп», який за умови стабільної атмосфери міста демонструє готовність до співпраці та узгодженості дій. Дякуючи поширенню персональних ПК та мобільних засобів зв'язку, саме в мегаполісах народжуються такі комунікативні феномени, як смартмоби, флешмоби, чітко організовані вуличні акції [5].

Третя лінія інтегральності міста і людини міста пов'язана з існуванням образів та знаків. Семіотика міста – розгалужена система, сітка семантичних констант. Вона сприймається безпосередньо візуально та утримується в людській уяві в якості своєрідного тексту. Можна скласти градацію знаків міста від елементарних знаків дорожнього руху до більш складних повідомлень з підтекстами. Кожного дня людина міста свідомо чи підсвідомо зчитує знаки міста, пересуваючись його простором. Скупчення людей у незвичному місці може означати якусь екстремальну подію, скупчення машин – затор на дорозі, квітучі каштани – вирування весни, прапори на будівлях – державне свято тощо. Міський мешканець, достатньо екстравертований для зовнішніх вражень, змушений спостерігати сталі та ситуативні знаки й образи та тлумачити, розкодовувати їх.

Наступна лінія інтегральності пов'язана з відчуттям міста як ексцентричного драматичного сюжету. В цій традиції вели дослідження, зокрема, В. Бен'ямін, Ж. Бодрийяр, Г. Зіммель, Ю. Лотман, які розглядали місто як певну виставу, як сцену і декорації, де розігрується дійство життя. «Ми пам'ятаємо образи людей набагато рідше, ніж ті підмостки, на яких зустрічали інших чи себе» [2]. Сприйняття міста в його театральності, в ігровому просторі, слідування «правилам» його гри в буквальному і переносному змістах дає додаткове екзистенціальне наповнення щоденного буття людини міста. Саме місто, особливо, мегаполіс має змогу транслювати грандіозні видовища: паради, багатотисячні ходи, концерти під відкритим небом, рекламні акції, презентації тощо. В епоху розвитку телекомунікаційних технологій будь-яка людина міста в будь-який час може бути включена до телевізійного шоу, кастингу, інтерв'ювання. Це робить мешканців мегаполісу більш мобільними, комунікабельними, готовими перемикаючи увагу з пересічних речей на рольові позиції.

Окрім реальних об'єктів міста та їх споглядання, кожен мешканець мегаполісу занурений у віртуальний світ. Наявність віртуальної реальності в повсякденності – окрема глобальна тема досліджень. У нашому контексті зазначимо, що інтернет-комунікація в її чисельних на сьогодні пропозиціях могутньо нарощує загальну симбіосферу мегаполісу: від індивідуальних блогів, сайтів, сторінок у соцмережах – до віртуальних спільнот, від дитячих ігор – до глобальних проектів управління, конструювання, розвитку життя в усіх його можливих сферах. Не дивлячись на стародавнє походження поняття віртуальності, саме в епоху мегаполісів віртуальність через сучасні технічні засоби вросла в повсякденне життя міських мешканців. Отже, віртуальний вимір інтегрального простору міста – безперечно один з найважливіших у структурі комунікативного співбуття людини і мегаполісу.

Наступною лінією буття інтегрального міста і людини мегаполісу є сфера людської уяви і пам'яті. В своїй уяві мешканець міста носить образ міста в його візуальних виявах, а також формує цей образ через історичну пам'ять, міфи, історії роду, через презентацію свого міста у ЗМІ, в Інтернет-мережі. Саме дякуючи пам'яті про певні події свого життя у місті, людина

явно чи уявно здатна складати ментальні, а точніше, екзистенціальні мапи міста, де фрагменти міського простору закріплюються асоціативно за суб'єктивними переживаннями. В своїй творчій уяві можна складати й майбутній образ міста в реальному чи утопічному контекстах, мріяти опанувати місто, трансформувати його за своїми уподобаннями. Отже, прилучення людей до історичних текстів, пов'язаних з минулим міста, створює образ міста в історичному часі, наділяє місто біографією.

В інтегральному мегаполісі є, на наш погляд, ще один аспект, притаманний саме великому місту. З огляду на безліч сфер діяльності в місті, людина з неабияким творчим потенціалом здатна інтегруватися в декілька сфер професійної реалізації. Умовно таку особистість можна назвати людиною-оркестром. Як в оркестрі різні інструменти створюють цілісне звучання, так і деякі люди міста синтезують свої різнобічні здібності у цілісності власної натури. Є непоодинокі випадки, коли людина мегаполісу може водночас бути гарним сім'янином, другом, а також – мати професійну палітру самовираження. Наприклад, сполучати в одному лиці вченого, журналіста, письменника, менеджера, поета, музиканта, художника, актора тощо. Суто мегаполіс може надати таку широку панораму місць або сцен самовияву людини, для втілення її самоідентифікації, реалізації творчих замислів. Зазначена особистісна поліорієнтація людини мегаполісу, можна сказати, увінчує інтегральну піраміду її вживання в інтегральне місто. Саме в цьому ми вбачаємо основну інновацію буття людини в мегаполісі. Якщо традиційні теорії інтегральної людини тлумачили інтегральність в психологічному вимірі як, зокрема, сполуку нейродинамічних, психосоматичних, соціально-психологічних виявів [1], у нашому дослідженні ми пропонуємо більш широке тлумачення інтегральності через розкриття творчого потенціалу людини міста, де не тільки психологічні, а й душевно-духовні потенції знаходять своє ефективне втілення.

Отже, підсумовуючи розгляд інтегрального взаємозв'язку мегаполісу і людини мегаполісу, ми доходимо висновку, що людина мегаполісу – інтегральна істота, потенціал якої виражається через сприйняття і утримання декількох ліній реальності: осягнення матеріальних об'єктів міста, сенсорної атаки та інформаційного буму, входження у розгалужену комунікацію, у натовп, тлумачення образних систем, сприйняття міста як театрального дійства, як об'єкта і суб'єкта історичних подій, віртуальна мережа, світ пам'яті та уяви, екзистенціальних та трансцендентних інтенцій. Вищим втіленням інтегральної природи людини мегаполісу може бути перетворення її в «людину-оркестр», здатну до високої і глибинної творчої реалізації одразу у декількох сферах буттєвого поставання. Зрештою ми вважаємо доречним використовувати для позначення такої досконалої інтегральності термін «mise en abyme» (принцип матрьошки), запозичивши його з концепції інтегральної еволюції в сфері мистецтва, що зазначено було ще в історії геральдики, а пізніше – в розмислах Андре Жида та Борхеса. Дійсно, шари інтегральності людини мегаполісу наче «накладаються» один на інший,

складають єдність в різноманітності, проте всередині них присутня первинна серцевина – глибинна реальність внутрішнього світу особистості, яка осмислює себе та Всесвіт. У подальших дослідженнях буття людини в мегаполісі вважаємо за доцільне розглянути реальність мікрополісів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоус В. В. Характеристика интегральной индивидуальности и критерии распознавания / В. В. Белоус // Вопр. психол. – М., 1991. – № 2. – С. 102–106.
2. Беньямин Вальтер. Берлинская хроника // Павлов Евгений. Шок памяти. Автобиографическая поэтика Вальтера Беньямина и Осипа Мандельштама. М. : НЛО, 2005. – С. 166–167.
3. Зиммель Г. Венеция / Г.Зиммель // Логос. М.: Гнозис, 2002. – № 3–4.
4. Маритен Ж. Интегральный гуманизм / Ж.Маритен // Философ в мире. – М. : Высшая школа, 1994. – С. 53.
5. Рейнгольд Г. Умная толпа. Новая социальная революция / Г. Рейнгольд. – Пер. с англ. А. Гарькавого. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2006. – 416 с.
6. Уилбер К. Краткая история всего / К. Уилбер. Пер. с англ. С. В. Зубкова. – М. : АСТ: Астрель, 2006. – 476 с.
7. Уїлбер К. Введення в інтегральну теорію і практику - [integralblog.googlepages.com / Integral_Introduction.html](http://integralblog.googlepages.com/Integral_Introduction.html) (Wilber, Ken. "Introduction to Integral Theory and Practice: IOS Basic and the AQAL Map" // AQAL Journal. – Vol 1. – N 1. – 2006.
8. Шелер М. Ordo Amoris // М.Шелер. Избр. произв. М. : Гнозис, 1994. – С. 352–353.
9. Шри Ауробиндо Письма о Йоге. – М. : Армита-Русь, 2004. – 272 с.
10. Hamilton, M. Approaching Homelessness: An Integral Reframe. [Philosophy]. World Futures: The Journal of General Evolution, Volume 63(2). – P. 107–126.

РЕЗЮМЕ

М. П. Препотенская. Интегральный человек как достояние мегаполиса.

В статье раскрывается интегральная природа города и человека через такие проявления интегральности, как экзистирование и трансцендирование, постижение мира материальных объектов, драмы города, системы СМИ, семиотической системы, коммуникативного пространства, толпы, виртуальной сети. Обосновывается метафора «человека-оркестр» и идея «mise en abyme» (принцип матрешки) для обобщенного обозначения интегральной взаимосвязи человека и города.

Ключевые слова: интегральность, мегаполис, человек мегаполиса, линия интегральности, mise en abyme, человек-оркестр

SUMMARY

M. P. Prepotenska. Integral Man as Property of Megapolisa.

The article exposes integral nature of city and man through such displays of integral'nosti, as ekzistirovanie and transcendentirovanie, understanding of the world of financial objects, dramas of city, systems of MASS-MEDIA, semiotics system, communicative space, crowd, virtual network. The metaphor of «man-orchestra» and idea of «Mise en abyme» (principle of nest-doll) is grounded for the generalized denotation of integral intercommunication of man and city.

Key words: *integral'nost', megapolis, man of megapolisa, integral-lines, mise en abym, man-orchestra*